

משרד החנוך ותרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ שנת העשרים ושבע

פרק ל'

מסות-מסעי (תשכ"ח)

גליון זה המשכו של גליון מסות תשכ"ו ועיון גם גליון מסות תשי"ד!

א. שאלה כללית

ספר החנוך (פרשת יתרו) למצות לא תשא את שם ה'...
...וכן הנשבע לעשות דבר ואחר כך לא יעשנו הנה הוא גם כן במורדי אור מכחישי האמת, כי פירוש "נשבע" הוא לפי דעתי, שגומר האדם בלבו ואומר בפיו לחיות מקיים אותו דבר שנשבע עליו ולא ישנהו לעולם, כמו ששם ברור הוא קיים ולא ישתנה לעדי עד... ובענין הנדר דרך אחרת יש בו, שהוא כמכניס דבר המותר בגדר האסור וכאלו יאמר: דבר פלוני שהוא מותר, יהא אסור עליו כקרגן שאסר ה' ית'... וזה הענין שיש בנו כח לאסור המותר, לפי שהתורה למדתנו בכך, מדכתיב (ג) "לאסור אסר על נפשו לא יחל דברו"...

ומן הטעם הזה שכתבנו בשבועה שענינה הוא, שאדם גומר לקיים דבריו ולאמת כמו שהוא מאמין בקיום אלוהי, היה לנו ללמוד שלא תתבטל שבועה בשום צד, אלא שהיה מחסדי האל עלינו בדעתו חולשת בנין גופנו ומעוט דעותינו והתמדת שנוי רצוננו, לתת לנו עצה לצאת ממאסר השבועה, בהתחדש עלינו הרצון בכל עת שאמשיך לנו לטעון בענין השבועה מענת אונס או שגגה... ואולם לא הרשינו לצאת ממנו בשום נפש - רק בתחבולה ובעצת חכם, שיבוא הנשבע לפני איש חכם ונבון בדרכי התורה ויתורה אליו, כי מחסרון ידיעתו שלא היה יודע בשעה שנשבע דבר שידע אחר, הוא רוצה לבטל מה שנשבע עליו, וכי הוא מכיר, כי הבטול - טעוט דעתו וחסרונו בורר אותו, לא דבר אחר ומחשבה חיצונית שיהיה בלבו חלילה. ואחר הודאת פיו על זה ויכיר החכם ויראה, כי יש ממש בדבריו, שנתחדש אליו דבר, שאלו הסכים עליו בשעה שנשבע, לא היה נשבע, ועל כן הוא מתחרס, - יקבל ודויו ויתירנו משבועתו.

וזהו אמרם (ברכות ל"ב): "הוא הוא" מילחל, אבל אחרים מוחליו לו". על כן לעולם אי אפשר להתיר שבועה כי אם בסבת שום חדוש שנשבע, כגון שיאמר: "אלו הייתי יודע דבר פלוני, לא הייתי נשבע לעולם", וזה כעין אונס הוא. אבל אם יאמר: "החילוני משבועתי" - בלא סענה, אין כח באדם להתירו.

1. מדוע יש לדעתו לראות ברשות זו שנתנה תורה לחכמי ישראל להתיר נדרים, חסד מחסדי תבורא?
2. חסבר את המשפטים המסומנים בקו.
3. מדוע אמרה תורה "לא יחל דברו" ולא - בלשון רגילה - לא יעבור על דברו?

ב. וידבר משה אל ראשי המסות לבני ישראל לאמור זה הדבר אשר צוה ה'

ראב"ע ב' ד"ה ראשי המסות:
לפי דעתי שזאת הפרשה היתה אחר מלחמת מדיו, על כן היא אחרונה. כמו (במ' י"ב א') "ותדבר מרים ואהרן במשה" אחר (י"א ל"ב) "ויהיו בחצרות" כאשר פרשתי.*
והכתוב אמר, שבאו בני גד אל משה ואל אלעזר ואל נשיאי העדה ודברו דבריהם ואחרי כן כתוב (במ' ל"ב כ"ח) "ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושה בן נון ואת ראשי אבות המסות" - הם נשיאי העדה הנזכרים.
ובעבור שאמר משה לבני גד ולבני ראובן (ל"ב כ"ד) "והיוצא מפיהם תעשו" על כן כתוב (ל' ב') וידבר משה אל ראשי המסות... ושם כתוב (ל' ג') "ככל היוצא מפיו יעשה".
(* ד"ה ויהיו בחצרות דבק עם "ותדבר מרים כי בעבורה ישבו שם, כי כן כתוב).

רמב"ן ד"ה וידבר משה אל ראשי המסות
ובאה הפרשה הזאת בכאן, מפני שהזכיר נדרי גבוה (במ' כ"ט ל"ט) "לבד מנדריכם ונדבותיכם לעולותיכם ולמנחותיכם ולנסכיכם ולשלמיכם", אמר עוד: מלבד אלה הנדרים הנזכרים יש עוד נדרי הדיוט, וככל היוצא מפיו של אדם חייב לקיים ולעשות כל אשר אסר על נפשו, ובכלן לא יחל דברו, אבל אחרים מוחלים לו.
אברבנאל: אין ספק שכל המצוות כללותיהם ודקדוקיהם נאמרו למשה מסיני; האמנם משה לא אמרם מיד כששמעם אלא כפי הזמן והמקום שהיה ראוי אליו כמנהיג טוב ומסדר משובח.

והנה הפרת גדרים - בחירות משת חי לא מסר אותו לשום אדם, כי הית כל איש חניד נדר ומתחרט מנדרו בא לפגיו עליו חשלוס להחירו. וחוא בחיותו היחיד מומחה שבדור, היה מפר הנדרים וחשבונו ומבאר אליהם כל ספק שחיה בדבר. אבל כשאמר לו ה' (בס' כ"ז י"ב) "עלה אל הר העברים..." ונאספת אל עמך" וצוה אל הקרבנות אשר יעשו אחרי מותו, כיון שקרוב יום אידו, ראה ללמד אל ראשי המסות מצות הפרת הנדרים, שחוא בחייו היה עושה בעצמו להכשרת העם. ולזה נכתבה הפרשה הזאת במקום הזה.

(1) מחי השאלה שעליה עונים הפרשנים חנ"ל?

(2) מה החבדל בין השונותיים?

(3) מחי חולשת פירוש הראב"ע?

אא (4) הסבר מהו חמיון בין י"א לח' לבין פסוקו לפי דעת הראב"ע?

ג. איש כי ידר נדר לה' או חשבט שבועה לאמר אסר על נפשו לא יחל דברו

חגיגה י' ע"א

(מסנה) היתר גדרים פורחים באזיר ואין להם על מה שיסמכו (רש"י: התרת גדרים שאמרו חכמים שהחכם מתיר את הגדר, כהנא רמז יש במקרא ואין על מה לסמוך אלא שכן מסור לתכמים בתורה שבעל פה).

גמרא: תניא ר' אליעזר אומר: יש להם על מה שיסמכו... ר' יהושע אומר: יש להם על מה שיסמכו שגאמר (תהלים ל"ח) "אשר נשבעתי באפי ע"י יבונן אל מנוחתי".

(רש"י: מדקאמר ב"אפי" משמע יכול אבי לשאול עליו, לפי שהחכם חפץ ולא מדעת מיושבת נשבעתי, יש ללמוד מכאן שהמוציא פתח לגדרו לומר: "לא לדעת כן נדרתי, שיקרבי דבר זה מאזי רחמיה נבא לי על ידי גדר" - מתירין לו).

...חגיגה בן אחי ר' יהושע אומר: יש להם על מה שיסמכו שגאמר (תהלים קי"ט) "נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדק".

(רש"י: מדקאמר "ואקימה". מכלל שאם רצה שלא לקיים - מתירין לו).

אמר רב יהודה אמר שמואל: אי הואי התם אמר להו: דידן עדיפא מדידכו (= ראייה של עדיפה מראיות שלכם), שגאמר (במדבר ל' ד') "לא יחל דבר" - הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלים לו.

אמר רבא: לכולהו אית להו פירכא בר מדשמואל דלית ליה פירכא היגו דאמרי איבשי: טב חוא פלפלתא ממלא צגא דקרי (= טוב גרעין אחד של פלפל ממלא הסל קשואים).

הכתב והקבלה: היו"ד פתוחה ולא אמר יחל ביו"ד צרויה כמו (ישע' מ"ח) "כי איך יחל" כמו הרבה לאוין שנאמרו בלשון בפעל, גאם כן - הית משמעותו דלא משכחת ליה כלל לחלל גדרו אפילו כשהוא נפעל לכך ע"י התרה. לכן אמר קרא בלשון פועל, להורות שהוא מצד עצמותו אין לו רשות לחלל, אבל להיות נפעל ע"י אחרים רשאי לחלל, והיינו בהתרת אחרים, וזהו שאמר: חז"ל: "הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלים לו".

1. רבים מקשים: מדוע לא נאמר דיני התרת גדרים במפורש בתורה עד שגאמר חכמינו לחפש לו רמז במקרא?

2. מחי ההוכחה מהתלים קי"ט פסוק ק"ו להתרת גדרים?

3. מהו הבסוס הלשוני לראות בפסוקו (במ' ל' ד') רמז להתרת גדרים?

ד. ר' ואם תניא אביה אותה ביום שמעו כל גדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא ייקום וח' יסלח לה כי תניא אביה אותה

רש"י ד"ה וח' יסלח לה:

במה הכתוב מדבר? באשה שנדרה בגזיר ושמע בעלה והפר לה והיא לא ידעה ועוברת על נדרה ושותה יין... זו שצריכה סליחה, ואע"פ שהוא פופר, ואם המופרים צריכים סליחה קו"ח לשאינן מופרים.

באר ד"ה וח' יסלח לה:

וסבאר הסעם: "כי תניא אביה אותה"; וסבון מכללו: אם עברת על נדרה קודם לכן אף אם הפר אביה אח"כ את נדרה, לא יסלח לה ה' ועונה תשא.

1. מה קשה להם בפסוקו?

2. מה החבדל בין עתה השונותיים?

3. לשם מה מוסיף רש"י בסוף דבריו "ואם המופרים צריכים סליחה..." וכי דרושים דבריו אלה לפרוש פסוקו?

השבוע לא יופיע עלון הדרכה